

Program „frontem ku rzece”

w Parku Milenijnym we Wrocławiu

Facing the River
Programme

Zakładanie prawie stuhektarowego parku w przysłowiowym szarym polu jest wyzwaniem zarówno intelektualnym, jak i inwestycyjnym. Zwłaszcza, jeśli przez środek obszaru przepływa silnie zanieczyszczona, obwałowana rzeka.

Powołując się na definicję holenderską Andrzej Richling i Jerzy Solon podają, że: *planowanie krajobrazu to ciągły proces zmierzający do optymalizacji sposobu wykorzystania określonych fragmentów powierzchni Ziemi, z zachowaniem ich produktywności i piękna*¹. W przypadku dolin rzecznych optymalnym rozwiązaniem wydaje się ich renaturyzacja, przede wszystkim zaś – przywrócenie walorów retencyjnych utraconych na skutek działalności człowieka. Odtwarzanie terenów zalewowych – przy jednoczesnej korekcie kształtu lub położenia wałów – stanowi istotny element współczesnych zabezpieczeń przeciwpowodziowych, a nowe, podmokłe biotopy stają się siedliskami przyjaznymi dla wielu gatunków roślin i zwierząt, które zostały niegdyś wyparte poza granice miast.

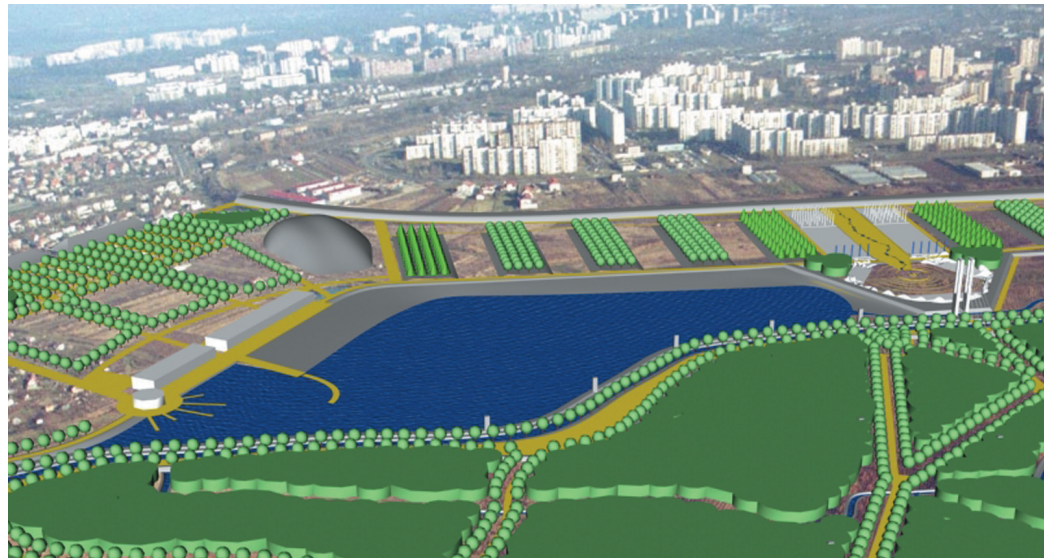
Kierując się tego typu przesłankami, autorzy nagrodzonej koncepcji

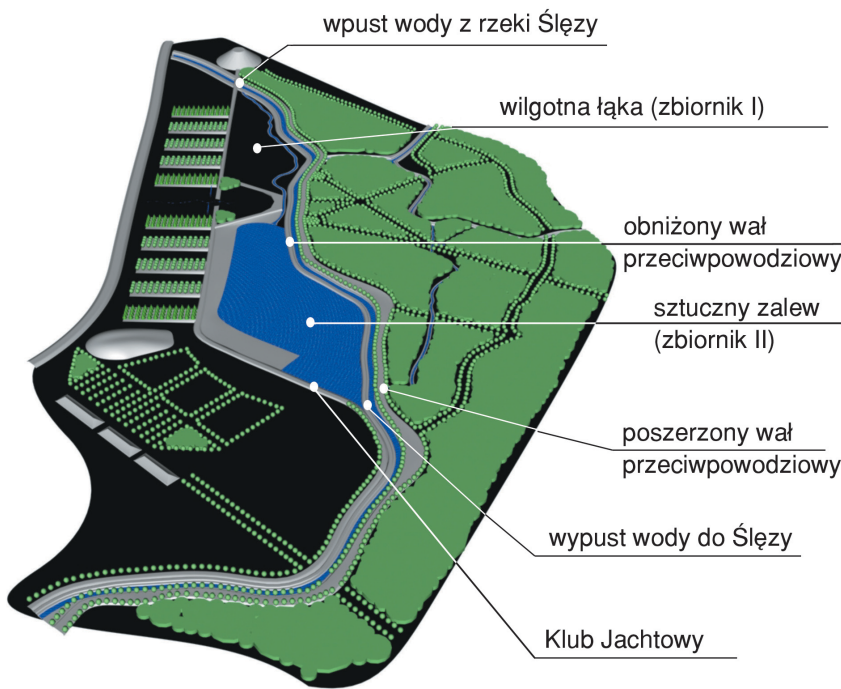
Parku Milenijnego we Wrocławiu postanowili przywrócić rzece jej dolinę².

Jakość i zasoby wodne Ślęzy

Ślęza jest jedną z bardziej zanieczyszczonych rzek dorzecza Odry, zwłaszcza w okresie kampanii cukrowniczej. Uchodzą też do niej spływy wielkoobszarowe z pól, łąk i dróg, a także ścieki komunalne, np. z nielegalnie podłączonych szamb. Chociaż w ciągu ostatnich lat jakość jej wód we wszystkich kontrolowanych przekrojach i parametrach zdecydowanie się poprawiła, to dalej należy do klasy NON. W stosunku do innych dopływów Odry oczyszczanie Ślęzy nie znajduje się jednak na liście priorytetów. Dotyczy to również jej lewego dopływu – potoku Kasina, którego ujściowy odcinek jest położony w obszarze parku³.

Dorzecze Odry należy do najmniej zasobnych w wodę. Dodatkowo wezbrania powodziowe i okresy posuszne kształtują mylny obraz średnich zasobów dyspozycyjnych wód powierzchniowych. Mimo że zlewnia Ślęzy ma charakter typowo rolniczy, nizinny, to również podlega

tym zasadom, a brak zbiorników retencyjnych nie pozwala zatrzymać nadmiaru wód dla okresów niżówkowych. Naturalną retencję dolinową skutecznie wyeliminowano poprzez ściśle obwałowanie rzeki – szczególnie w granicach Wrocławia – aż po jej ujście do Odry.

Założenia koncepcyjne

W projekcie Parku Milenijnego zastosowano kompleksowe podejście do problematyki wodnej, dotycząc nawet obszarów przyległych. Przyjęty program *frontem ku rzeczce* koresponduje z konstytutywną zasadą zrównoważonego rozwoju. Auto-

rzy projektu nie boją się wody w obszarze parku. Wręcz przeciwnie – wykorzystują ją – zgodnie z jej naturą i obecnym stanem jakościowym. Sięgają po nią także na obszar projektowanej obwodnicy autostradowej.

W Parku Milenijnym woda jest elementem niezbędnym do wegetacji roślin, dla tworzenia korzystnego klimatu lokalnego, w tym stabilizacji temperatur w pobliżu przegrzanych osiedli – blokowisk. Ma także przyciągać ludzi i zwierzęta. Nie zmieniając głównego koryta rzeki, zaprojektowano rowy melioracyjne oraz zaproponowano budowę zbiornika wodnego o powierzchni sześciu hektarów. Przewidziano przemodelowanie wałów, zgodnie z najnow-

Park Milenijny. Wilgotna łąka podnosi jakość wód kierowanych przez nią do zbiornika i tworzy naturalny biotop dla wielu gatunków roślin i zwierząt (po lewej); podczas powodzi zostaje zalana zwiększając retencyjną powierzchnię doliny (po prawej).

The Millennium Park. The riverside meadow improves the quality of water reaching the reservoir and creates a natural biotope for many species of plants and animals (left); it also provides additional flood retention (right).

szymi zaleceniami i trendami w tej dziedzinie. Opracowano kompleksowy system naturalnego nawadniania terenu, naturalnego oczyszczania wód oraz biernego i czynnego sterowania ich przepływem.

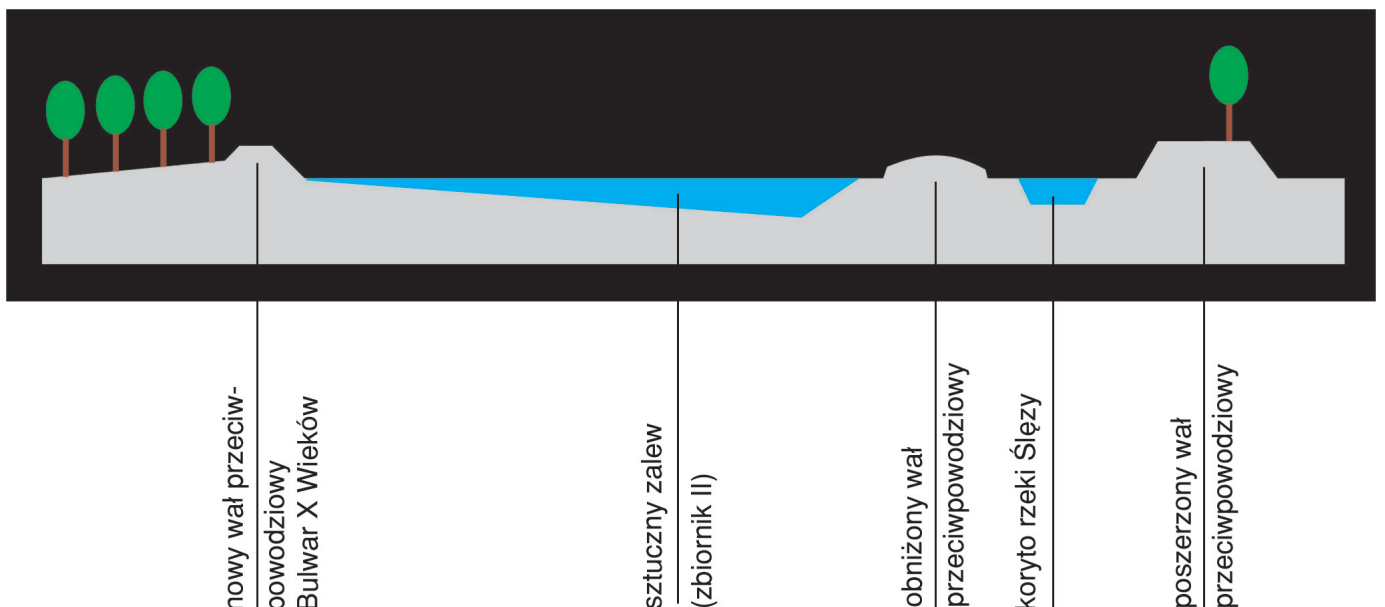
System wodny determinuje pozostałe układy: krajobrazowy, komunikacyjny, ochrony przeciwpowodziowej, usytuowanie elementów wertykalnych. Jest wyznacznikiem nowej przestrzeni.

Założenia techniczne

Prace ziemne związane z deniwelacją terenu i zmianami układu wodnego zaplanowano w pierwszym etapie zagospodarowania, gdyż determinują one realizację pozostałych elementów. Prawy brzeg rzeki (po stronie wschodniej) obejmuje dwa poldery przepływowe:

- pierwszy – oczyszczający, w postaci wilgotnej łąki (pow. 4,58 ha),
- drugi – rekreacyjny w postaci akwenu do uprawiania sportów wodnych (pow. 5,83 ha).

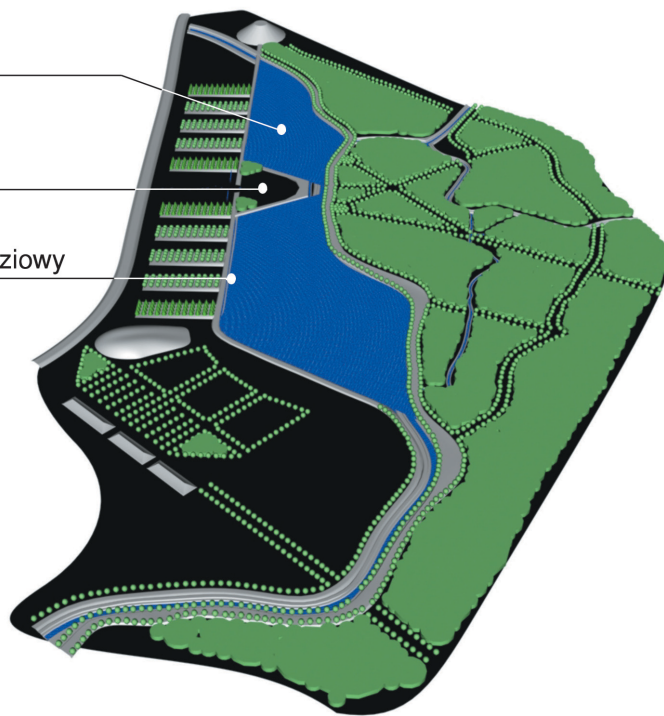
Rozpoznana wstępnie budowa geologiczna terenu pozwala na uszczelnienie dna zbiornika w spo-

wypełniony zbiornik I

forum

nowy wał przeciwpowodziowy
(Bulwar X Wieków)

sób naturalny poprzez wykorzystanie miejscowych iltów (nie przypadkowo wydobywanych w dolinie rzeki w pobliskich Żernikach i Pilczycach). Jako zewnętrzny płaszcz wyścielający posłuży warstwa żwiru i piasku. Masy ziemne z dna zbiornika oraz pozyskane przy pracach niwelacyjnych wystarczą na uformowanie nowych elementów rzeźby terenu, w tym odsuniętego od rzeki nowego wału przeciwpowodziowego. Jego szeroka korona ma służyć jako *Bulwar X Wieków* – główny ciąg pieszo-rozrywowy w parku.

Umieszczony w dnie rzeki wpust wody na pierwszy polder został tak pomyślany, aby można było sterować przepływem wód nawet przy niskich stanach, stosownie do potrzeb i możliwości. Po przejściu przez oczyszczalnię glebowo-roślinną, woda będzie kierowana do zbiornika, a zrzut jej nadmiaru z powrotem do rzeki poprawi stan jakości Ślęzy w ujściowym odcinku do Odry. Będzie to miało pewien wpływ i na samą Odrę.

Oczyszczona (i być może dodatkowo uzdatniona) woda ma także uzupełniać zamknięty obieg słu-

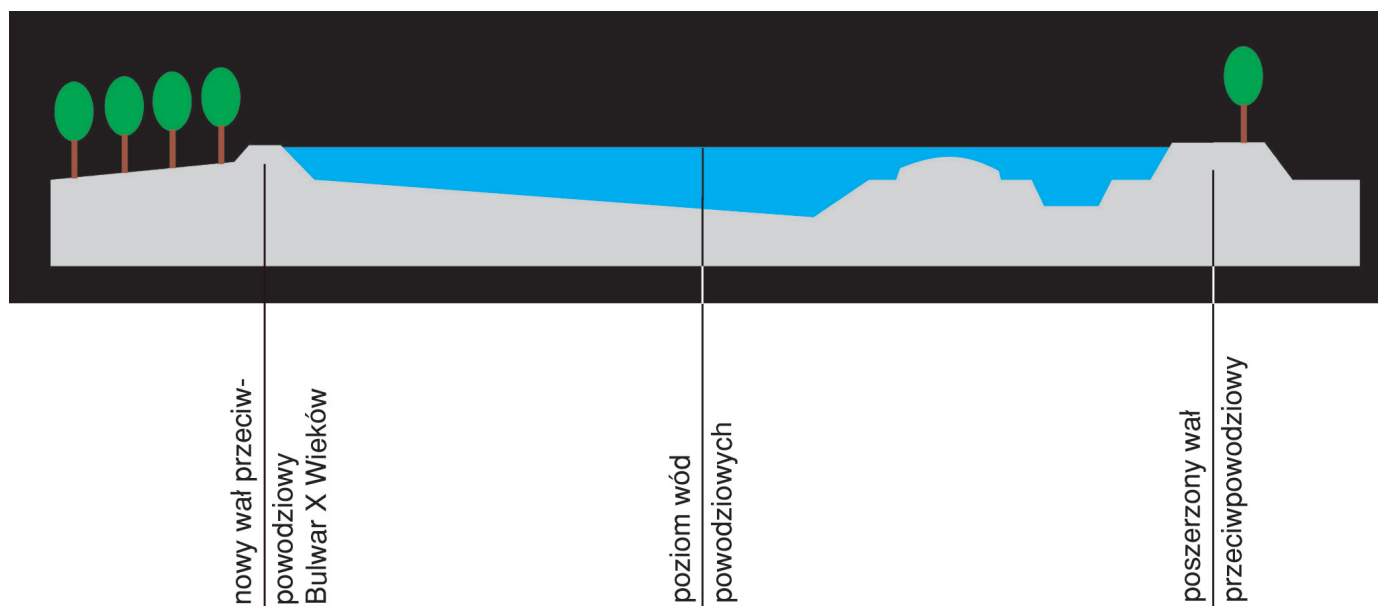
żący do zasilania sztucznego potoku w Wąwozie Liczyrzepy oraz do obsługi fontann na forum umieszczonym między jednym a drugim polderem.

W związku z powstaniem nowego wału przeciwpowodziowego, obecny wał wschodni został na całej długości polderów obniżony do około 1/3 wysokości, stając się groblą przelewową dla wód powodziowych dwudziestolecia. W ten sposób uzyskano dostępność ściętej (a przez to poszerzonej) korony dla dojazdu samochodów w razie wypadku, awarii itp. Grobla będzie wykorzystywana podobnie jak bulwar wschodni z tą różnicą, że zapewni ludziom bliższy, niemal bezpośredni kontakt

z wodą lub roślinnością błotną. Wzdłuż ciągu pieszego przewiduje się umieszczenie dziesięciu elementów wertykalnych, pomnikowych, wykorzystujących efekt odbicia.

W sytuacjach zagrożenia powodziowego zbiornik będzie opróżniany, aby przejąć nadmiar wód spływających z górnego odcinka rzeki. Wilgotna łąka i pusty drugi polder będą się wypełniać przez groblę przelewową w granicach poszerzonego międzywala. Łączna planowana powierzchnia zalewowa może pomieścić około 250 tysięcy metrów sześciennych wody.

W warunkach normalnych akwen ma służyć funkcjom rekreacyjno-sportowym, których zaplecze

znajdzie się w Klubie Jachtowym na północnym brzegu zbiornika. Klub jest także potencjalnie bardzo dobrym miejscem do organizowania spływów kajakowych.

W północnej części parku przewidziano cofnięcie istniejącego wału przeciwpowodziowego na zakolu rzeki, poszerzenie i udostępnienie jego korony dla samochodów uprzywilejowanych oraz ciągów pieszych i rowerowych. Złagodzenie jego łuku zmniejszy napór wody powodziowej na przeciwny brzeg, wpłynie na wyrównanie przepływu powodziowego i korzystniejsze wyprowadzenie wód pod most Żernicki.

Niezbędne będzie również przełożenie rowu odwadniającego część osiedla Nowy Dwór, na północną granicę obszaru i wykorzystanie go do odwodnienia zaplecza sportowo-rekreacyjnego, parkingów, drogi dojazdowej i innych.

Również na lewym brzegu rzeki (po stronie zachodniej) przewiduje się korektę ukształtowania wału przeciwpowodziowego. Zostaną złagodzone jego dotychczasowe spadki poprzeczne, korona zaś poszerzona w celu wprowadzenia komunikacji, podobnie jak na wale wschodnim. Tak utworzona promenada ma być od strony *odpowietrznej* obsadzona gatunkami drzew o odpowiednio dobranych systemach korzeniowych. Wrocław ma co najmniej stuletnie doświadczenia w tym zakresie.

W zachodniej części parku przyjęto system nawadniania polegający na wykorzystaniu zasobów Kasiny oraz spływu powierzchniowego z obszaru projektowanej obwodnicy autostradowej Wrocławia. Po wstępnym oczyszczeniu (separatory, odolejaczce, piaskowniki, małe zbiorniki wyrównawcze) wody te byłyby prowadzone wzdłuż zachodniej krawędzi parku rowem nawadniającym lub systemem drenaży.

Założono, że bardzo zanieczyszczone wody Kasiny (szczególnie przy przepływach poniżej średniej) będą odprowadzane, tak jak dotychczas – do Ślęzy. Przy stanach powyżej średniej, gdy w zwiększonej objętości wody stężenie zanieczyszczeń jest mniejsze, wpust boczny do rowu odprowadzałby większe wody równoległe do rzeki, nawadniając las lewo-brzeżny. Przewiduje się wspomaganie tego procesu zastawką.

Zarówno wylot wspomnianego rowu, jak i dotychczasowe ujście potoku Kasina do Ślęzy nie posiadają zabezpieczenia tradycyjną kłapą zwrotną. W razie wezbrania wody *cofkowe* napełnią rowy nawadniając zawale w sposób naturalny. Ponadto przewidziano działania wspomagające, jak podpiętrzanie wód w tym miejscu zasuwą pionową opartą na kładce komunikacyjnej. Nasadzenia na tym obszarze uwzględniają gatunki roślin odporne na dodatkowe podsiąkanie wody.

Powrót nad rzekę

W projekcie parku rzeka uwolniona z ciasnych ram obwałowań odzyskuje swój naturalny charakter. Wzdłuż brzegów ponownie pojawiają się trzcinowiska i odcinki starorzeczy, a ludzie i zwierzęta mają zapewniony bezpośredni dostęp do wody. Wokół nowego zbiornika skupiają się główne elementy kubaturowe, miejsca spotkań i spacerów oraz wszystkie elementy symboliczne, związane z milenium Wrocławia. Powstaje nowa jakość przyrodniczo-krajobrazowa, atrakcyjna propozycja spędzenia wolnego czasu i uczczenia jubileuszu miasta.

Ryszard Majewicz

Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej we Wrocławiu

Regional Water Development Authority in Wrocław

¹ A. Richling, R. Solon, *Ekologia krajobrazu*, Warszawa 1993, s.182 [wg] V. Vanicek, *Definition of landscape planning*, Landscape Planning nr 1/1974.

² Konkurs SARP nr 903 na koncepcję programowo-urbanistyczną i architektoniczną Parku Tysiąclecia we Wrocławiu. Autorzy pracy wyróżnionej I nagrodą: Alina Drapella-Hermansdorfer i Paweł Ogiński (architektura), Teresa Lorenz (zieleni), Ryszard Majewicz (gospodarka wodna) oraz studenci: Joanna Dendewicz, Anna Dudzińska, Piotr Korejwo, Agnieszka Kulisiewicz, Kamila Lesiw, Damian Tomków.

³ *Ocena stanu czystości powierzchniowych wód płynących na terenie województwa dolnośląskiego w 1999 roku*, Wrocław 2000.